

I en verden preget av konflikt og terror

Bergen Internasjonale FilmFestival satte i 2006 søkelys på situasjonen i Israel og Midtøsten. Her er en bearbeidet versjon av min innledning til en paneldebatt under festivalen.

TEKST:

Therese Brask-Rustad

PUBLISERT 1. juli 2007



SOLDATER FRA GOLANIBRIGADEN: I Israel - et land der mediene i løpet av 2005 meldte om i underkant av 3000 angrep, med en månedlig terroralarm på 57 - går det skjønnne og det grusomme ofte hånd i hånd.

Foto: Moshe Shai/Corbis/Scanpix

I mars 2006 var jeg i Tel Aviv, og ville kjøpe en liten suvenir. Jeg liker smykker, og bestemte meg for å finne et pent lite anheng å henge rundt halsen. Jeg fant en særlig vakker liten davidsstjerne, men siden jeg verken er jøde eller israeler, følte det ikke riktig å kjøpe den - akkurat som jeg heller ikke går med kors, fordi jeg ikke opplever meg selv som religiøs. Senere har jeg hørt at jøder i Norge og Danmark nøler med å gå ute med davidsstjerne eller andre jødiske symboler. De er redde for å bli trakassert (Aftenposten, 2004; Berlingske Tidende, 2006a, 2006b). Kanskje skulle jeg likevel ha kjøpt den, i ren trass eller i solidaritet med norske jøder? Ville jeg også ha følt meg utrygg da?

Hva er det som skjer her hos oss når nordmenn og andre som lever og bor i Norge, ikke kan gå med religiøse symboler fordi de er redde for å bli angrepet eller trakassert på gaten? Jeg kjenner få andre symboler som kan utløse så sterke følelser.

Det vidunderlige og det grusomme

Tidvis spør jeg meg selv hvordan min regelmessige kontakt med israelske kollegaer og debatten om Midtøsten-konflikten og Israels rolle har påvirket meg gjennom de siste årene. Hva har jeg erfart? Hvilke reaksjoner har jeg møtt når folk får høre om mitt engasjement? De fleste er positive og nysgjerrige. De vil vite hvordan det er der. Hvordan er israelerne? Er jeg redd for terroren? Og hva tenker jeg om konflikten? Jeg må svare at jeg virkelig ikke tror jeg vet hvordan det er å bo der. Jeg er jo bare en slags turist som alltid skal reise hjem igjen til det relativt trygge og fredelige lille Norge.

I de siste årene har jeg vært fem ganger i Israel. Det er slikt et magisk sted og reisemål. Menneskene jeg møter, den pulserende atmosfæren i Tel Aviv, fantastiske Jerusalem, den gåtefulle ørkenen og det underlige Dødehavet. En dag håper jeg å kunne reise over grensen til Jeriko, trolig verdens eldste by, hvis situasjonen er rolig nok. Kanskje kan jeg en dag møte en palestinsk kollega?

Men Israel er også den evige angsten for nye terrorangrep og de endeløse sikkerhetskontrollene når man går inn på et hvilket som helst offentlig sted, en stasjon, et supermarked eller et kjøpesenter. Jeg leste i Jerusalem Post at det i løpet av 2005 hadde vært i underkant av 3000 angrep på Israel, med en månedlig terroralarm på 57. Totalt 45 israelere ble drept i terrorangrep, og det var 7 selvmordsangrep med til sammen 23 drepte. Jeg har ikke vært i stand til å få verifisert disse opplysningene, de har ikke blitt nevnt i noen andre aviser enn de israelske.

En av vennene mine bor nær havet, og utsikten er vidunderlig vakker. Men rett rundt hjørnet ligger en bar som ble bombet i fjor, litt lenger nede i gaten et annet bombemål, og litt ned en annen gate ligger et diskotek der mange ungdommer som var ute for å danse, ble drept da stedet ble knust av en selvmordsbomber.

Noen venner kom til åstedet rett etter at en selvmordsbomber drepte flere mennesker. Jeg spurte en av dem: «Hvordan opplevde du det?» Han ristet på skuldrene og fortalte «Man må bare fortsette med livet og forsøke å ikke miste motet.»

Etter hvert blir man vant med sikkerhetsregimene: å gå gjennom en skanner når man skal inn på et kjøpesenter eller en togstasjon, alltid åpne vesken din, veisperringene, synet av unge soldater som tusler tungt bevæpnet bortover stranden når de har litt fri fra pliktene.

I skyggen av Holocaust

Jeg skulle holde en forelesning ved Det hebraiske universitetet i Jerusalem, og gikk meg bort. Jeg bad en ung sikkerhetsvakt om hjelp. Han så ut som en vennlig ung mann, en slik som jeg kunne ha møtt på norske universiteter. Men denne unge mannen hadde en maskinpistol hengende over skulderen.

Hva skjer med meg når jeg blir vant til dette? Har det endret tanken min på en måte jeg ikke lenger er meg klart bevisst? Kan man leve under slike betingelser og ikke bli påvirket av det, selv når det bare er for en kort periode? Eller vil det gradvis føre til at man blir mer på vakt, mer kynisk, mer engstelig eller kanskje litt mer paranoid?

Bak det hele hviler skyggen av Holocaust. Dens fortsatt nærværende gru påvirker livet til mange jeg kjenner. En venn har aldri møtt noen eldre slektninger enn sine foreldre. Han vokste opp som så mange andre, uten besteforeldre. Ingen tanter eller onkler. De ble alle drept i Holocaust. Hele generasjonsledd er utslettet.

Jeg besøkte et psykiatrisk sykehus utenfor Tel Aviv. I et stille hjørne av sykehusets eiendom lå en liten hvitmalt landsby. Det var vakkert der med masse blomster, men helt stille. Der bodde mennesker som hadde overlevd dødsleirene fysisk, men som hadde gått til grunne psykisk.

Hvordan skal jeg kunne klare å fatte hvordan et traume av et slikt omfang påvirker et folk? Hvordan oppleves det når Holocaust blir benektet, eller når det uttales trusler om å utslette Israel? Hvilke andre nasjoner har vel måttet forholde seg til en slik trussel?

Jeg har pratet med en gammel dame mange ganger. Hun overlevde Holocaust, og flyttet til Israel for flere tiår siden. En dag da jeg kom, satt hun og så på nyhetene der en ung soldat hadde blitt kidnappet. Tårene trillet stille ned kinnene hennes. Jeg visste ikke helt hva jeg skulle si, jeg hadde ingen trøst å tilby. Jeg sa bare: «Det er vondt?» Hun nikket – hun har tidligere fortalt meg hvordan det knuser hjertet hennes at det ikke er fred, og at det har aldri vært fred i noen lengre perioder. Hun var i ferd med å miste troen på at det vil skje. Hun var 95 år sist jeg så henne – jeg husker jeg tenkte at sjansen for at hun vil rekke å oppleve fred er svært liten, og nå er hun død.

Jeg ble invitert til et middagsselskap, og satt og lyttet til noen av gjestene som diskuterte en tur de hadde vært på. Jeg skjønnte etter hvert at de hadde vært i Auschwitz. Jeg hadde ingen ting å bidra med i denne diskusjonen – hvordan kan vel jeg forstå eller uttale meg om dette?

Dissosiering og traumatisering

Hvordan påvirker det et folk å leve under slike betingelser? Når det har vært så mye vold, og hver dag bringer en påminnelse om at trusselen er alltid til stede? Silverman og Prager skrev i 2004 at «nåtiden kan fordreie minnet og derved resultere i en patologisk repetisjon av fortiden» (min oversettelse). Måten vi oppfatter nåtiden på, påvirker og former vår oppfattelse av fortiden. Men de to forfatterne spør også om hva som skjer hvis nåtiden er en pågående traumatisering og forstyrrelse av hverdagslivet. De hevder at israelere og palestinerne ikke er i en «post-traumatisk», men en «i-traumatisk» tilstand. Jeg lurer på hvordan man kan håndtere sine traumatiske erfaringer når hver dag bringer mulighet for nye traumatiske opplevelser.

Jeg pratet med en israelsk venn og kollega under krigen med Libanon i august 2006. Han sa han opplevde det hele som surrealistisk. Han visste at bombene regnet over Haifa litt lenger nord, og fra sør kom også rakettene stadig nærmere. Men stranden myldret fortsatt av badende, og i gatene var kafeene fulle av folk. De visste jo at det var en krig på gang, sa han. Men de måtte fortsette å leve og mestre hverdagens gjøremål – til tross for angsten og smerten. Han sa det var som å leve i en dissosiert tilstand der man var avskåret fra virkeligheten. Dissosiasjon er en forsvarsmekanisme, en

psykologisk beskyttelse mot en virkelighet som er for grusom til at man klarer å håndtere den. Han var opptatt av at konsekvenser over tid kan bli at man blir mindre følsom for andres smerte, og mindre i stand til på en konstruktiv måte å håndtere den virkeligheten man har dissosiert seg fra – en pågående konflikt og et traume som ikke er en hendelse fra fortiden.

Jeg møtte en israelsk kollega fra Jerusalem da jeg var på en kongress i Istanbul i 2003. Hun fortalte meg at foreldre ofte var redde for å slippe barna ut for å leke. De foretrakk at de holdt seg innendørs med TV eller PC. Hvordan påvirker dette de unge som vokser opp?

En kollegas datter bodde tidligere like ved en bussholdeplass som ble bombet igjen og igjen. Jeg lurte på hvorfor hun ikke flyttet, eller hvorfor foreldrene ikke tvang henne, men jeg antar at de alle hadde sine grunner.

Jeg spurte en annen som bor i Haifa, om hvordan de hadde taklet krigen. Han sa at de levde som om det ikke skjedde, de nektet å se i øynene at en rakett kunne drepe dem, eller at barna deres kunne bli drept i krigen. Så smilte han bredt og sa: «Det virket også, skjønner du. Sønnen min kom hjem igjen!»

Hva gjør dette med hvordan man oppfatter verden? Når det er en pågående traumatisering, hvordan takler man den konstante angsten og lidelsen? Også den palestinske forfatteren Raja Shehadeh (2004) lurte på hvordan man – når man påføres så mye smerte – kan klare å se de på den andre siden som mennesker, og ikke som demoner. Han ser på konflikten og konsekvensene fra den andre siden.

Den komplekse virkeligheten

Jeg har møtt mange israelere som bekymrer seg for palestinernes skjebne – den økonomiske situasjonen, problemene i helsevesenet, og de lurte på hvordan livet er for dem. De vet at smerten, angsten og desperasjonen ikke er noe mindre på den palestinske siden. Jeg har også møtt israelere som har samarbeidet med palestinere for å løse felles problemer og behov. Jeg vet at det er flere grupper som jobber for fred, for gjensidig forståelse og respekt. De synes ikke så godt i media, men de er der, og de representerer et håp. Jeg har en annen kollega som i den siste tiden har jobbet sammen med palestinske kollegaer for å utvikle intervensjoner for mennesker på begge sider som lider under traumatiske tap. Forleden fant jeg en internettside kalt «Arabs for Israel».

Jeg vet at det er mange sterke meninger om situasjonen i Israel. I Israel er det også en pågående debatt om sosiale, etiske og politiske temaer. Vi ser det også uttrykt i filmer. Det finnes en vilje til å se på sitt eget samfunn, med et kritisk øye for ubehagelige sannheter om seg selv. Jeg så filmen *Paradis nå* på kino, en film om to unge palestinske selvmordsbombere. På samme tiden så venner i Israel filmen på kino i Tel Aviv, og de fortalte at salen var smekkefull. Jeg husker fortsatt uroen jeg kjente da den unge mannen i filmen som skal sprengte seg selv i luften, kjører inn til Tel Aviv – den samme veien jeg har kjørt selv gjentatte ganger.

Jeg var i Israel i juli 2006, like før krigen brøt ut. Jeg husker at jeg kikket opp mot den libanesiske grensen. Bare få uker senere var jeg igjen i Midtøsten, denne gangen involvert i å hjelpe folk som hadde flyktet fra den andre siden av grensen, og som hadde blitt fanget midt i en krig de ikke var forberedt på. Noen slet etter svært vonde og skremmende opplevelser.

Plutselig fant jeg meg selv i en situasjon der jeg møtte mennesker fra den andre siden av krigen – denne gangen ofre i krigen mot Israel, og ikke israelere. Jeg fant denne komplekse og forvirrende virkeligheten vanskelig og smertefull å takle.

Utvikling er evnen til å tolerere økende kompleksitet uten å bli oppløst eller vende tilbake til mer primitive forsvarsmekanismer. I en situasjon der emosjonelt ubehag og etiske dilemmaer er overveldende, vil vi ofte ty til forenkling av verden for å gjenopprette en form for indre orden og likevekt, og vi tvinges til å oppleve hendelser på en lite nyansert måte – i sort eller hvitt. Vi deler andre inn i de gode og de onde, venner og fiender. Hvis den ene siden har rett, følger det som en naturlig konsekvens at den andre siden tar feil. Når du kommer tett innpå hendelser og mennesker – når du må trøste barna og tørke tårene deres med dine egne hender – er det umulig å ikke bli påvirket av smerten. Å forbli nøytral krever en form for emosjonell distanse som blir umulig å opprettholde i en slik situasjon.

Medienes små biter

Da jeg fulgte nyhetsdekningen av krigen i august i fjor, så jeg at flere av kanalene hadde valgt å ha en reporter på hver side. De presenterte forskjellige sider av historien, ofte til fordel for den siden de rapporterte fra. Ble de valgt ut fra sine synspunkter, eller ble de gradvis preget av det de så og opplevde, slik at de ble gradvis mer forutinntatte?

En dag leste jeg kritikk i en norsk avis av medias tendens til å skjerpe konflikten og oppmuntre til polarisering for å gjøre debattene mer interessante og tiltrekkende. Det ble påpekt at media også må selge (Gule, 2006). Jeg lurer da på hvordan vi kan åpne opp for en dialog som fremmer forståelse og respekt. Hvordan kan vi unngå å drive partene stadig lenger fra hverandre og inn i mer ekstreme posisjoner? Forleden leste jeg at den bokstavelige betydningen av ordet «diskusjon» er «å smadre», mens «dialog» betyr «gjennom ordene».

Jeg forsøker å finne ut hva som har skjedd, og hva jeg skal tro. Jeg leser Jerusalem Post, Al Jazeera, Haaretz, the Daily Star of Lebanon, The Independent og New York Times i tillegg til norske aviser, og jeg følger med på nyhetene på TV, både nasjonale og internasjonale. Problemet er at når temaet er så kontroversielt, har mediene ofte svært forskjellige synspunkter. De presenterer hva som synes å være forskjellige deler av et bilde, kanskje fordi det samlede bildet er for komplekst og vanskelig å beskrive i de daglige nyhetsrapportene. Historiene media forteller, og uttalelsene fra de som deltar i debatter, synes alle å bare være en punktuering, et utvalg eller en del av en historie som startet for lenge siden og som vil fortsette i lang tid. I slikt et virvar av hendelser å fokusere på vil det alltid være en tendens til at man velger det som passer best med ens egne forutinntatte meninger, og det finnes alltid en systematisk feilkilde basert på egne

verdier, interesser, antakelser og egen emosjonell tilstand. I en debatt som vekker så sterke følelser, hvordan skal vi klare å ta inn over oss den sammensatte og smertefylte virkeligheten? Hvordan skal vi klare å forholde oss til de forvirrende og motstridende argumentene? Hvordan skal vi klare å skape muligheter for en dialog med gjensidig respekt og anerkjennelse, slik at vi ikke nok en gang først og fremst blir opptatt av å vinne diskusjonen?

Jeg kjøpte meg aldri en davidsstjerne, men jeg fant et slags kompromiss – en davidsharpe – med et lite fragment av romersk glass. Et symbol uløselig knyttet til en historie som begynte allerede tusen år før vår tidsregning. En historie som handler om menneskets evige kamp med andre, men også med seg selv.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 44, nummer 7, 2007, side 920-922

TEKST:

Therese Brask-Rustad

+ **Vis referanser**

Referanser

- Jødehad vokser i Danmark. 25. september 2006.
- Jødehad skal på skoleskemaet. 8. oktober 2006.
- Stanghelle, H. Jødehat - nytagnet vrengebilde. 7. april 2004.
- Dudkevitch, M. 2990 attacks during 2005 «truce». 2. januar 2006
- Gule, L. (2006). Medier dyrker «religionskrig». 22. oktober, s. 4.
- Shehadeh, R. (2004). Oslo:
- Spartacus forlag.
- Silverman, H., & Prager, J. (2004). The Middle East Crisis: Psychoanalytic reflections. 1265-1268.